

УДК 664:332.12

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО РІВНЯ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРЧОВОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Гришина Л.О., Камінська Т.П.

Первомайський політехнічний інститут

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

У статті аналізуються структурні зміни, які відбулися за останні роки в харчовій галузі Миколаївського регіону. Досліджено особливості харчової промисловості в розрізі окремих територіальних одиниць. Розроблено рекомендації щодо напрямів підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості та запропоновано формування інтегрованих об'єднань у забезпеченні конкурентоспроможності галузі та регіону в цілому.

Ключові слова: харчова промисловість, регіон, виробництво, інтегроване об'єднання, кластер.

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних завдань державної політики у всіх країнах було і залишається продовольче забезпечення населення країни, яке залежить від ефективності функціонування виробничих галузей продовольчого комплексу: сільського господарства, харчової і переробної промисловості. Саме за рахунок цих важливих складових економіки формуються продовольчі фонди і створюються стратегічні запаси продовольства в країні. Від обсягу виробництва продуктів харчування, їх асортименту, якості і ціни залежить рівень життя населення. Тому харчову промисловість по праву відносять до стратегічних, соціально значимих галузей в системі народногосподарського комплексу як країни в цілому, так і окремих її регіонів.

В умовах посилення процесів глобалізації та спрямування України до євроінтеграції довгострокові інтереси держави диктують необхідність розвитку харчової індустрії не лише в цілях задоволення внутрішнього попиту, але і забезпечення експортних поставок окремих видів продукції в майбутньому.

Водночас, фінансово-економічна криза, суспільно-політичні події в Україні у 2014-2015 роках призвели до значних змін у соціально-економічному розвитку регіонів і зумовили необхідність чіткого окреслення напрямів підвищення ефективності їх господарювання, в тому числі, і ефективності функціонування вітчизняних харчових підприємств. На жаль, виробничо-економічна ситуація у харчовій та переробній промисловості характеризується кризовим станом більшості їх підприємств, старінням основних виробничих фондів, низьким рівнем технології виготовлення продуктів харчування. Відтак, питання щодо розвитку харчової галузі, як складової агропромислового сектору, являються важливими і актуальними у подоланні негативних наслідків кризи та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість наукових і практично орієнтованих праць у сфері розвитку агропромислового комплексу показують, що дана проблематика викликає жвавий інтерес серед науковців та практиків, з боку держави і суспільства. Питання функціонування харчової промисловості, зокрема, висвітлювались таким вченими, як П.П. Борщевський, А.Ф. Гончар, Л.В. Дейнеко, А.О. Заїнчковський,

Д.Ф. Крисанов, В.В. Прядко, Н.С. Скопенко, Л.Г. Чернюк та інші. Проте актуальними залишаються питання щодо розробки напрямів підвищення ефективності діяльності підприємств харчової промисловості, які б відповідали особливостям сучасного етапу її розвитку в Україні та регіонах і актуальним задачам державної політики.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану і визначенні характерних тенденцій розвитку харчової промисловості на прикладі Миколаївського регіону.

Виклад основного матеріалу. Харчова промисловість є одним з системоутворюючих елементів економіки України. Роль галузі в забезпеченні населення країни продовольчими товарами, тісний зв'язок з сільським господарством, участь в формуванні експортного потенціалу визначають її стратегічне значення. Ефективна, високопродуктивна, динамічно зростаюча харчова промисловість є пріоритетом у досягненні високої національної конкурентоздатності та забезпеченні економічної безпеки держави.

Розвиток харчової промисловості являється важливим пріоритетом для Миколаївського регіону, враховуючи її соціальне значення, вагомість у загальному обсязі реалізованої промислової продукції та експорті товарів регіону. Харчова промисловість представлена у багатьох районах області і спеціалізується на виготовленні хлібобулочних і макаронних виробів, м'ясних продуктів, цільномолочної продукції, кондитерських виробів, молочних консервів, алкогольних напоїв, масложирової продукції та ін.

За даними Головного управління статистики (ГУС) у Миколаївській області, в 2016 році у порівнянні з 2015 виробництво продукції харчової промисловості області зросло на 22,4%. Підприємствами з виробництва харчової продукції більше випущено круп, жирних сирів, солодкого печива і вафель, негазованої натуральної мінеральної води, згущеного молока, кисломолочної продукції, натуральних консервованих овочів, безалкогольних напоїв – на 7,3–15,5%, пива – на 25,4%, здобних виробів – на 46,3%, соняшникової нерафінованої олії – на 68,8%, цукру – у 3,2 рази. Водночас, менше вироблено свіжої чи охолодженої яловичини – на 81,3%, свіжої чи охолодженої свинини – на 54,5%, хліба та хлібобулочних виробів, ковбасної і сокової продукції – на 15,4–13,4%, виноградного вина, спредов, рідкого

обробленого молока, свіжого неферментованого сиру, макаронних виробів – на 10,5–4,4% [3].

Розглянуті зміни у обсягах виробництва є наслідком впливу світової кризи та особливостей розвитку харчової промисловості, яка за технологічним та економічним змістом є високо інтегрованою з сільським господарством. Тому, цілком природно, що неврожаї, кон'юнктурні коливання цін на сировину та матеріали призводять до коливання попиту та пропозиції на окремі види продукції. Так, за період з 2014 по 2016 рр. відбулося поступове збільшення обсягу реалізованої продукції харчової промисловості області, а саме в 2015 р. – на 17,2% порівняно з 2014 р., в 2016 р. – на 47,9% порівняно з 2015 роком, що свідчить про підвищення попиту та розширення ринків збуту (рис. 1).

Промисловий потенціал області сконцентрований головним чином в п'яти містах обласного підпорядкування, питома вага яких в загальнообласних обсягах промислової продукції досягає майже 95%. Містами, що спеціалізуються на виготовленні продукції харчової промисловості є Очаків, Вознесенськ та Первомайськ. Зокрема, частка обсягу реалізованої продукції харчової галузі міста Первомайська в обсязі харчової промисловості Миколаївської області в 2016 р. становить 2,7%, що на 1,3% менше попереднього року. При цьому слід відзначити позитивну динаміку даного показника по Первомайському району, а саме: збільшення частки обсягу реалізації продукції до 1,8%, що на 0,3% більше попереднього періоду.

Як свідчать статистичні дані, в структурі реалізованої продукції міста Первомайська переважає продукція харчової промисловості, частка якої в

2016 році в загальних обсягах складала 51,2%. Незважаючи на досить високий показник, слід відзначити негативну тенденцію зменшення обсягів реалізації продукції харчової галузі протягом останніх років, хоча частка цієї галузі залишається найбільшою серед інших галузей промисловості (табл. 1).

Таблиця 1

Структура обсягів реалізації промислової продукції м. Первомайська в розрізі видів діяльності, %

	9 місяців 2015 року звіт	9 місяців 2016 року звіт	2016 рік програма
Обсяг реалізації промислової продукції, всього	100,0	100,0	100,0
в тому числі:			
- машинобудування	24,6	26,2	24,4
- металургійне виробництво	6,3	10,5	6,9
- виробництво харчових продуктів та напоїв	58,1	51,2	58,2
- легка промисловість	3,2	3,1	3,3
- виробництво іншої неметалевої, мінеральної продукції	0,9	0,5	0,9
- виробництво та розподілення електроенергії, газу та пари	2,4	2,3	2,4
- інші	4,5	6,2	3,9

Слід відзначити, що як для міста, так і для Первомайського району харчова промисловість

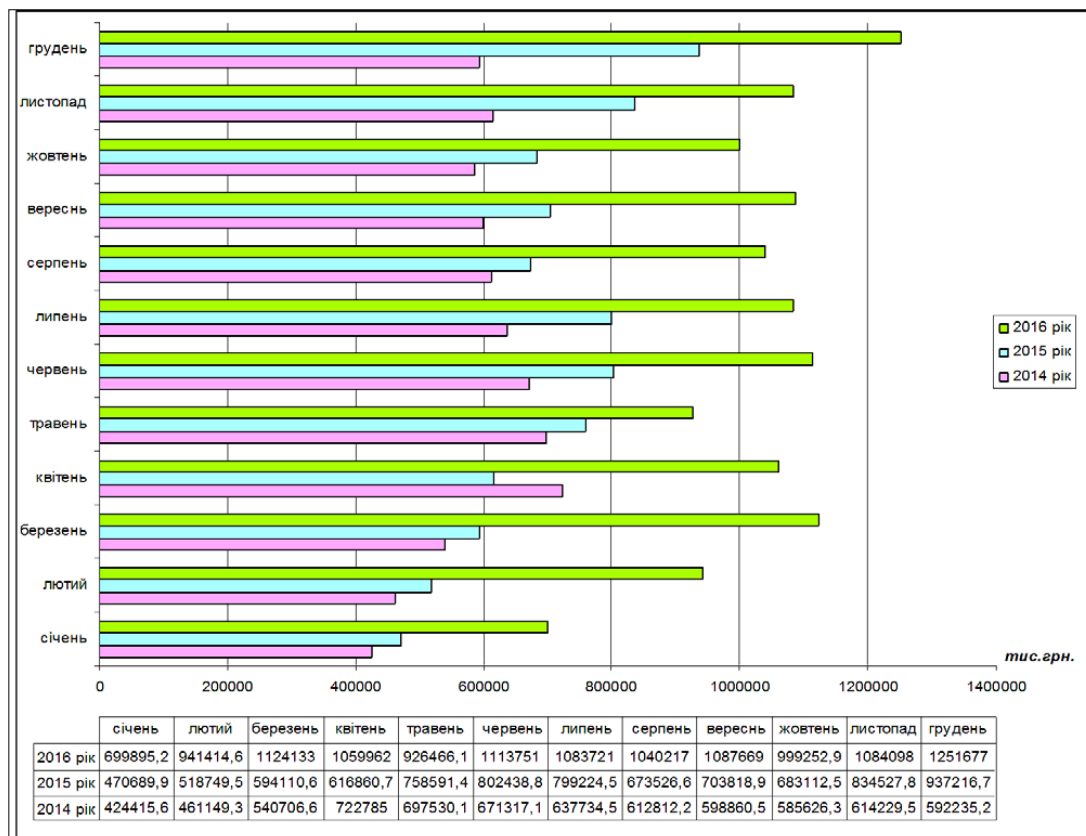

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізації продукції харчової промисловості Миколаївської області за 2014-2016 рр.

являється важливим, соціально-орієнтованим сектором економіки, який забезпечує виробництво широкого спектру споживчих товарів, сприяє підвищенню зайнятості працездатного населення та поліпшенню його добробуту. Так, частка вироблених харчових продуктів та напоїв у складі промислової продукції району перевищує 75%, крім цього, спостерігається її підвищення на 71324,5 тис. грн. (або 80,6%) за перше півріччя 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 року.

Серед основних виробників досліджуваної галузі слід відзначити ТОВ «Бандурський олійноекстракційний завод», ПАТ «Первомайський МКК», ТОВ «Синюшинобрідський млин», ТОВ «Гермес», та підприємство споживчої кооперації «Паляниця», основною продукцією яких є: соняшникова олія, шрот, вершкове масло, сири, молочні консерви, продукція з незбираного молока, борошно, хліб та хлібобулочні вироби.

За даними ГУС у Миколаївській області, рентабельність виробництва харчових продуктів є досить низькою. У 2015 році вона становила лише 2,0%, що на 2,7%, 9,4% та 20,6% нижче ніж рентабельність целюлозно-паперової галузі, текстильного виробництва та діяльності, пов'язаної з виробництвом хімічних речовин та хімічної продукції, відповідно. Попри це, кількість харчових підприємств, які за результатами своєї діяльності зазнають збитків поступово зменшується. Якщо частка збиткових підприємств харчової промисловості Миколаївської області у 2012 році становила 39,4%, то за підсумками 2015 року лише 27,4% підприємств галузі завершили рік із від'ємним фінансовим результатом [3].

Незважаючи на цю умовно-позитивну динаміку, кількість підприємств-виробників харчової продукції, а відповідно і кількість зайнятих на них постійно скорочуються. Зокрема, у 2013 році у цій галузі працювало 38528 осіб, а за три наступні роки їх кількість скоротилася на 5603 особи або на 14,5%, що перевищує відповідний середній показник промисловості регіону на 3,5%. При цьому, в 2016 р. частка зайнятих у цій галузі залишається досить високою – 64,8% і становить 32925 працівників.

Поряд з цим, позитивною тенденцією є поступове підвищення середньомісячної заробітної плати працівників підприємств харчового виробництва. Їх номінальна заробітна плата у 2016 році досягла 6043 грн., що на 1028 грн. (або 20,5%) більше порівняно із 2015 роком. Однак, попри таке її підвищення, рівень заробітної плати працівників у середньому на 11,9% нижчий від середнього рівня відповідного показника у промисловій сфері регіону.

Незважаючи на існуючі проблеми, харчова промисловість займає важливе місце у зовнішній торгівлі. Зростання обсягів виробництва продукції даної галузі зумовлене саме їх експортною орієнтацією. Впродовж 2009-2016 рр. обсяг експорту товарів харчової галузі збільшився у 1,6 раза. За даними ГУС у Миколаївській області, у 2016 році харчова промисловість забезпечила 4,3% експорту товарів регіону (на суму 72402,6 тис. дол.), що на 26759,8 тис. дол. більше ніж у 2009 р. (58,6%) і на 14480,5 тис. дол. (25%) більше ніж у 2015 році. До складу експортних

товарів харчової промисловості ввійшли: продукти з м'яса та риби (187,1 тис. дол.), цукор і кондитерські вироби з цукру (14647,9 тис. дол.), какао та продукти з нього (31,0 тис. дол.), готові продукти із зерна (2134,4 тис. дол.), продукти переробки овочів (26696,4 тис. дол.), різні харчові продукти (492,6 тис. дол.), алкогольні та безалкогольні напої (12408,3 тис. дол.), тютюнові вироби (4,5 тис. дол.) та залишки харчової промисловості (15800,4 тис. дол.) [3].

Досить непоганий експортний потенціал харчової промисловості робить її привабливою для іноземних інвесторів. За статистичними даними, ця галузь займає друге місце в економіці Миколаївщини за обсягами прямих іноземних інвестицій (після транспорту та складського господарства, в які спрямовано понад 38% усіх іноземних інвестицій). Зокрема, у 2015 р. в харчову галузь регіону було спрямовано 53435,8 тис. дол. прямих іноземних інвестицій (25,1% загального обсягу інвестицій області), що на 27,5% більше, ніж у 2011 р. й на 14% більше, ніж у 2013 році. Головними країнами-інвесторами харчової промисловості були: Нідерланди – 33268,2 тис. дол., Бельгія – 10947,5 тис. дол. та Кіпр – 9220,2 тис. дол. Незважаючи на значні грошові надходження з-за кордону та активну позицію у зовнішній торгівлі, підвищення ефективності функціонування підприємств харчової промисловості залишається одним із найважливіших питань розвитку економіки регіону.

Слід відзначити, що харчова галузь тісно пов'язана з аграрним сектором, результативність діяльності якого останніми роками характеризується істотним скороченням обсягів виробництва продукції, збільшенням кількості збиткових підприємств внаслідок кризи, яка охопила майже всі галузі сільського господарства. Це, в свою чергу, негативно відображається на підприємствах харчової промисловості, що є загрозою для їх перспективного розвитку. Крім того, відсутність вільних коштів для впровадження інноваційних технологій, модернізації обладнання, закупівлі сировини, змушує підприємства скорочувати виробництво харчової продукції. Тому проблеми економічно-фінансових відносин між підприємствами харчової промисловості та сільського господарства повинні вирішуватись на основі управління агропромисловим комплексом з використанням сучасних інструментів менеджменту та маркетингу. На нашу думку, одним з основних напрямків підвищення ефективності діяльності в харчовій промисловості Миколаївського регіону є розвиток інтеграційних зв'язків на основі використання кластерних моделей.

В економічну літературу поняття «кластер» було введено Майклом Портером (1990 р.), згідно з яким кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих поставальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій в певних галузях, що конкурують, але разом з тис ведуть спільну роботу [7].

На нашу думку, головною причиною формування кластерів підприємств харчової промисловості в регіоні є наявність виробничих потужностей, власної сировини, заготівельних пунктів, ринків збуту та кваліфікованих кадрів. Завдяки

спільній технологічній, технічній, організаційно-управлінській кооперації, учасники кластера мають можливість скорочувати свої витрати, залучати капіталовкладення для покращення якості продукції та посилення конкурентних переваг, а також можуть більш ефективно поділяти ризики.

Формування кластерів підприємств харчової промисловості посилить процес спеціалізації і розподілу праці, створить нові робочі місця, посилить соціальну відповідальність бізнесу, збільшить обсяги виробництва і надання послуг [5]. Тому, мотивами створення кластерних об'єднань в харчовій галузі можуть бути:

- ефективне застосування високих технологій виготовлення харчової продукції;
- підготовка кваліфікованих фахівців;
- сприяння здоровій конкуренції;
- підвищення інноваційно-інвестиційної активності регіону;
- підтримка експорту харчової продукції;
- протидія тінізації економіки.

На нашу думку, з точки зору економічної ефективності та врахування соціально-еконо-

мічних пріоритетів розвитку харчової промисловості Миколаївського регіону, найбільш перспективним є формування кластерних структур, пов'язаних з виробництвом виноградних вин, плодово-овочевої та молочної продукції (рис. 2). Характерними ознаками такого кластерного об'єднання є:

- конкурентні переваги території базування для розвитку кластера, а саме: вигідне географічне положення, доступ до сировини, тощо;
- географічна концентрація, близькість розташування підприємств і організацій кластера, що забезпечує можливість для активної взаємодії;
- сильні конкурентні позиції на ринках і високий експортний потенціал учасників кластера;
- широкий набір учасників, кількість яких достатня для виникнення позитивних ефектів кластерної взаємодії;
- ефективна взаємодія учасників кластера, включаючи партнерство підприємств із дослідницькими організаціями, практику координації діяльності з колективного просування товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках.

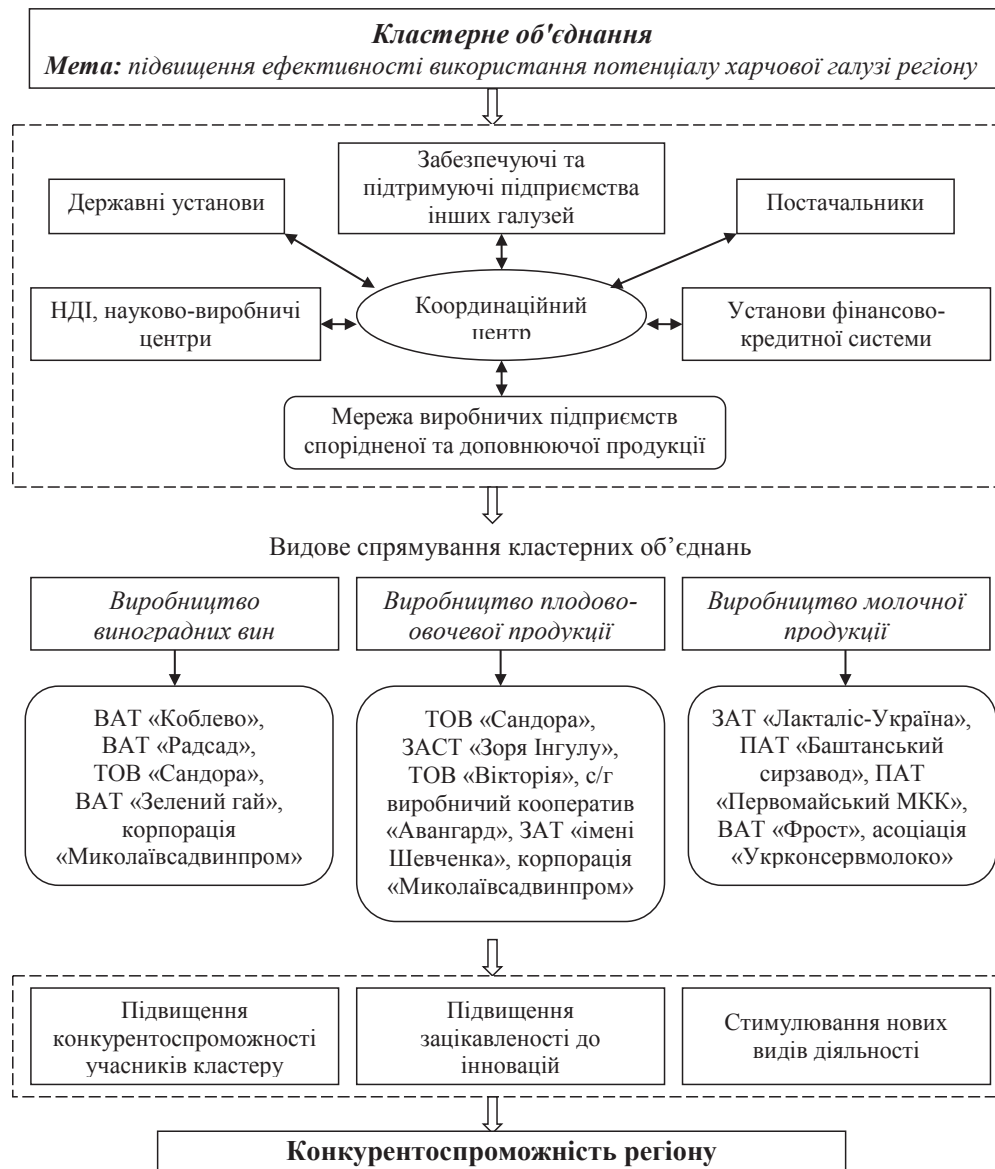

Рис. 2. Структурна модель формування кластерних об'єднань у харчовій галузі Миколаївського регіону

Отже, створення вище зазначених кластерних структур підвищить інвестиційну привабливість підприємств, розширить ринки збуту, збільшить можливості до підвищення продуктивності, налагодить систему постачання, підвищить не тільки конкурентоспроможність всього об'єднання, а й кожного окремого підприємства, яке в нього входить.

Висновки і пропозиції. Харчова промисловість є однією із провідних системоутворюючих галузей вітчизняної економіки, яка безпосередньо задіяна в забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави, формуванні її експортного потенціалу й здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання країни. Важливість харчової галузі для економіки Миколаївського регіону обумовлена її питомою вагою в загальних обсягах виробництва і реалізації промислової продукції, експортним потенціалом та інвестиційною привабливістю.

Прямий зв'язок харчової галузі з аграрним сектором останніми роками негативно відображається на підприємствах харчової промисловості, що є загрозою для їх перспективного розвитку. Одним із дієвих напрямів підвищення ефективності функціонування харчової промисловості Миколаївського регіону є розвиток інтеграційних зв'язків на основі використання кластерних моделей.

Кластерний підхід є потужним інструментом для стимулювання регіонального розвитку, що сприяє реструктуризації господарського комплексу, посиленню його інноваційної спрямованості, покращенню торговельного балансу регіону, забезпеченню раціональної зайнятості, зростанню заробітної плати, підвищенню стійкості і конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи.

Успішна реалізація заходів щодо кластерних об'єднань дозволить харчовій промисловості посісти належне місце як на внутрішньому, так і на світовому ринках харчової продукції.

Список літератури:

1. Bergman E.M. Industrial and Regional Clusters: Concepts and Comparative Applications / E.M. Bergman, E.J. Feser. – Regional Research Institute, WVU, 1999 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.rr.i.wvu.edu/WebBook/Bergman-Feser/chapter3.htm>
2. Волот О.І. Харчова промисловість: сучасний стан та інформаційне забезпечення розвитку підприємств / О.І. Волот // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: зб. – Чернігів: Вид-во ЧДТУ, 2012. – № 1(56). – С.147-156. – (Серія «Економічні науки»).
3. Головне управління статистики у Миколаївській області. Офіційний сайт [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>
4. Ільчук В.П. Кластерна стратегія розвитку економіки регіону: монографія / В.П. Ільчук, І.О. Хоменко, І.В. Лисенко. – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. – 367 с.
5. Крайник О. Кластери як інструмент економічного розвитку регіону / О. Крайник // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2010. – № 5. – С. 14-15.
6. Пашнюк Л.О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку [Текст] / Л.О. Пашнюк // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 9-10. – С. 60-63.
7. Портер М. Конкуренція: [пер. з англ.] / М. Портер. – М., 2005. – 608 с.
8. Пуліна Т.В. Особливості створення кластера підприємств харчової промисловості [Текст] / Т.В. Пуліна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 172-177.
9. Скопенко Н.С. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку / Н.С. Скопенко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. Част. 1. – С. 179-183.

Гришнына Л.О., Каминская Т.П.

Первомайский политехнический институт

Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО УРОВНЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПИЩЕВОЙ СФЕРЫ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

Аннотация

В статье анализируются структурные изменения, которые произошли за последние годы в пищевой отрасли Николаевского региона. Исследованы особенности пищевой промышленности в разрезе отдельных территориальных единиц. Разработаны рекомендации относительно направлений повышения эффективности деятельности предприятий пищевой промышленности и предложено формирование интегрированных объединений в обеспечении конкурентоспособности отрасли и региона в целом.

Ключевые слова: пищевая промышленность, регион, производство, интегрированное объединение, кластер.

Grishina L.O., Kaminska T.P.

Pervomaysk Polytechnic Institute

of the National Shipbuilding University named after Admiral Makarov

ANALYSIS OF CURRENT USE OF THE REGIONAL ECONOMY FOOD PRODUCTION POTENTIAL SCOPE

Summary

The structural changes that have occurred in the food industry of Mykolayiv region in recent years have been analyzed in the article. The features of the food industry in the context of individual units have been studied. The recommendations on the ways of increasing the food industry efficiency have been developed. The formation of integrated associations for ensuring the industry as well as the region competitiveness have been offered.

Keywords: food industry, region, production, integrated association, cluster.